

plamuren *

Dick Hillenius

Geachte redactie,

U vraagt mij te reageren op het artikel van Wilterdink (over mensen-ethologie) in Amsterdams Sociologisch Tijdschrift 1975 nr. 2.

In principe zou ik het toejuichen als beoefenaars van verschillende mensbenaderingen, sociologen, psychologen, biologen, het zouden opbrengen om tot een synthese te komen, omdat immers van te voren mag worden aangenomen dat geen van die wetenschappen (en er zijn er wel meer te verzinnen, al vermoed ik dat met deze drie de basis is aangegeven) helemaal onzin bedrijft, m.a.w. dat ze allemaal wel een zinnige bijdrage zouden kunnen leveren. Maar als ik het stuk van Wilterdink lees overvalt me een treurige moedeloosheid. Wat zijn er een hoop basiszaken die we van elkaar vaak zouden moeten weten, alleen al de betekenis van sommige woorden, eer er van een zinnige samenwerking sprake kan zijn.

Een van de eerste afspraken die men zou moeten maken is dat men de andere partij niet belachelijk of verdacht probeert te maken. Stekeligheden kan men beter voor later bewaren, als men niet meer als *partijen* tegenover elkaar zit. Polarisatie en polemiek kunnen in de kunsten betekenis hebben, ten eerste omdat elke kwaadaardigheid een goede motor kan zijn voor het bouwen van een eigen, streng individueel, complex, maar in wetenschap, in het algemeen wanneer men probeert tot inzichten te komen die door liefst zoveel mogelijk mensen gedeeld kunnen worden (dus ook in politiek) is polarisatie onvruchtbaar. In polemieken zoekt men naar de zwakke plekken van de tegenstander en negeert zijn aanwijzing van de zwakke plekken in ons eigen systeem. Polemieken hebben alles van territorium gevechten, men wil gelijk krijgen, vooral ook in het oog van de omstanders. Of het juist is wat er gezegd wordt is van secundaire betekenis.

Dit ter inleiding en tegelijk als bezwaar tegen zo'n uitdrukking (p.109) als "bestseller-wetenschap" voor ethologie. Is dat een argument? Voor een pure democraat misschien wel, maar voor zo puur zie ik Wilterdink niet aan. Naar mijn smaak gaat het alleen om stemmingmakerij, een beetje vreemd als we in de laatste zin moeten lezen dat Wilterdink toch ook die bestsellers op hun vaag aangewezen weg volgt.

* Het dichten van gaten; een vervelende bezigheid.

Misschien lijkt het bovenstaande een bevestiging van wat Wilterdink schrijft over mijn niet-reageren op de aanvallen van Kousbroek. Maar voordat Wilterding zoiets schrijft zou hij toch eerst hier en daar eens wat informatie moeten vragen. Op Kousbroek's aanvallen op de ethologie in zijn Huizinga lezing heb ik direct gereageerd in een artikel in *Het Parool*, in een bespreking van de uitgegeven rede in Vrij Nederland, en op zijn algemene onwelwillende lezing van mijn boek *Sprekend een Dier*, in een artikel in *Maatstaf*, september 1975. Bovendien heb ik een heel hoofdstuk gewijd aan Bezwaren tegen de ethologische benadering van de mens, in het genoemde boek. Waarschijnlijk heeft Wilterdink het niet als zodanig herkend omdat het niet polemisch van toonaard is, maar inderdaad serieus probeert in te gaan op door anderen aangewezen zwakheden of vermeende zwakheden.

De rest van het nu volgende verhaal zal brokkelig zijn en vervelend omdat ik in moet gaan op een aantal uiteenlopende zaken door Wilterdink te berde gebracht, waarvan ik meen dat hij het niet juist gedaan heeft.

In het algemeen heeft Wilterdink weinig begrip voor geschiedenis. Honend vermeldt hij dat ik zowel Ardrey, Lorenz als de Russels met instemming bespreek hoewel ze elkaar falikant zouden tegenspreken. Voor wie in historische volgorde deze auteurs leest is duidelijk dat ze elkaar in hoofdlijnen niet tegenspreken, maar dat uiteraard later komende correcties en aanvullingen kunnen aanbrengen in een eerder schetsmatiger gegeven beeld. Voor mij zelf heeft elk historisch overzicht het voordeel dat de stelligheden van vandaag een kleine ondermijning ontvangen door ze te confronteren met de stelligheden van gisteren. Soms valt daardoor een hele richting in duigen, maar in een ander geval -en ik meen dat dit bij ethologie het geval is- blijft na het tegen elkaar afstrepen van tegenstrijdige stelligheden een belangwekkende constante over. Waarschijnlijk herkent Wilterdink die ook in de door hem vaak genoemde, maar te volgen weg. Onbegrip voor de wetenschap-historische betekenis van Lorenz speelt Wilterdink parten als hij mij verwijt dat ik een aanvechtbaar boek van Lorenz (*De acht doodzonden van de beschaafde mensheid*) waarderend inleid, "met welgeteld één kritische opmerking". Wie mijn voorwoord leest ziet duidelijk dat mijn waardering geldt voor het levenswerk van Lorenz: de opbouw van een op moderne (neo-Darwinistische) leest geschoeide biologische wetenschap van het gedrag en dat die ene tegenwerping nu juist geldt de basis van het onderhavige boekje, nl. dat men waardeoordelen -die van een knorrige oude man- laat opwegen tegen zuiver wetenschappelijke argumenten, in dit geval van evolutionair-genetische aard. Even onhistorisch is het van Wilterdink om het idee van territorium instinct af te leiden uit het sociaal-darwinisme en simpelweg een geval van kwalijke demagogie is het om in dit verband *Mein Kampf* te noemen. Biologen hebben zich over het algemeen niet bezig gehouden met politieke derivaten van slecht begrepen biologische principes, zoals sociaal-darwinisme en de ger-

maanse rassenleer. Beide zaken hebben zo weinig met biologische verantwoording te maken, dat het tijdverspilling zou zijn voor biologen om zich hierover druk te maken, vooral omdat van te voren vaststaat dat het de aanhangers van deze doctrines niet in het minst gaat om een biologische verantwoording, elk biologisch argument is hier verspild.

Het concept van een territorium instinct is in 1920 door Eliot Howard (*Territory in Bird Life*) geformuleerd n.a.v. waarnemingen bij zangvogels. Het is dit concept waarop alle latere biologische opvattingen van territorium teruggrijpen. Natuurlijk zijn er eerdere waarnemingen in die richting gedaan, zoals -onvermijdelijk- door Aristoteles. Maar zelfs een directe voorganger als Bernard Altum met zijn boek *Der Vogel und sein Leben*, 1868 (waarschijnlijk niet door Howard gekend), baseerde zijn "Revier"-opvatting volledig op waarnemingen bij vogels, daar had hij geen twijfelachtige politieke speculaties voor nodig.

Wilterdink verwijt mij politieke ideologische naïviteit en onkunde over de hele ideeëngeschiedenis die aan de ethologie is voorafgegaan. Volgens mij is Wilterdink uitermate naïef om met zo grote stelligheid iets over een biologisch onderwerp te berde te brengen zonder er blijkbaar een snars van te weten of te begrijpen (pas op Dirk, niet kwaad worden).

Ik kan niet op alle punten ingaan die bestrijding verdienen omdat ze b.v. berusten op gebrek aan kennis van biologische basisprincipes. Ik zal er alleen een paar aantippen. (Let wel, ik *verwijt* niemand gebrek aan kennis, maar wel dat men op grond daarvan een beetje hooghartig andere richtingen aanvalt. Enfin, dat is mijn terugkerend refrein).

Belangrijk zou zijn als allen die streven naar een synthese van de mensbenaderingen voldoende op de hoogte zouden zijn van b.v. genetica en de moderne evolutieleer, dat voorkomt vragen als op blz. 112 over de aard van het selectieproces, of dat individuen zou aangrijpen of populaties etc., dan zou men b.v. begrijpen dat de selectie *elk* handvat aangrijpt dat zich laat grijpen, dus een zwak individu (zwak in fysiek of zwak in denken of een slecht vluchter etc) wordt uitgezeefd *tenzij* het geholpen wordt door soortgenoten, (bij sociale soorten). Dan zou men er ook niet toe komen om het begrip "aangeboren" identiek te achten met "cultureel universeel", of is dat nu zo'n woordverwarring tussen verschillende disciplines?

Ik ben ook tegen stelligheden zonder argument. B.v. (blz. 116) "Identificatie met een verdediging van een woongebied is immers altijd identificatie met een verdediging van de goederen (de woning zelf en de voorwerpen daarin) die zich in dat gebied bevinden".

Alsof de gehechtheid aan een bepaalde plaats aan tafel, aan een bepaald werkvertrek, aan een huis dat men vrijwillig verlaat bij verhuizing, iets met de gewone bezitterigheid te maken zou hebben. Alsof de ergernis die opgewekt wordt doordat een vreemde door je tuin loopt daarmee verklaard kan worden, etc.

Wat zijn misleidende analogieën? (blz 116). Elke overeenkomst is reden voor nader onderzoek, omdat toeval niet bestaat en dus alles, ook overeenkomsten, oorzaken moeten hebben. Het staat ieder vrij om aan te wijzen waarin een bepaalde vergelijking mank gaat. Maar dat doet Wilterdink niet.

Zonder nader argument vertelt Wilterdink dat de cijfers over misdaad in de steden, (die groter zou zijn dan op het platteland), onbetrouwbaar zijn en dat er ook andere verklaringen voor dit verschijnsel (als het toch waar mocht blijken) zijn. Of men moet uitleggen dat die cijfers fout zijn of men moet tot nader order werken met de uiteraard altijd later te verbeteren gegevens. Dat er ook andere verklaring mogelijk zijn kan nooit een reden zijn om één bepaalde verklaring te laten vallen.

Maar voor een biologische verklaring zou kunnen pleiten dat hij niet alleen voor de mens maar voor zoveel andere diersoorten ook opgaat. En het is nog steeds zo dat een theorie die voor meer zaken een verklaring biedt als beter beschouwd wordt dan een theorie die maar voor één bijzonder geval geldt.

Tot slot moet ik mijn critici vragen me goed te lezen.

Op blz. 117 schrijft Wilterdink "Overprikkeling" in steden is niet een kwestie van bevolkingsdichtheid *sec*, maar veel meer van daarmee gepaard gaande onaangenaamheden als verkeerslawaaï, waarvan mensen in verschillende woon- en werkomstandigheden in heel verschillende mate te lijden hebben'.

Uitgerekend over dit thema gaat een van de grotere stukken in mijn *Sprekend een Dier* (Verkenning, inlijving, uitstoting, blz. 140), waarin ik inga op het vreemde verschijnsel (vreemd voor een niet-bioloog) dat stank en lawaai die men zelf produceert minder of in het geheel niet bezwaarlijk worden gevonden terwijl die van een ander agressie opwekken. Ik haalde in dat verband aan een eigen luidruchtig feest vergeleken met dat bij de burens, en mensen die aan Schiphol verbonden zijn (ook in lagere rangen) en die over het algemeen geërgerd onbegrip hebben voor de protesten tegen Schiphol's lawaai en stank.

Een overtuigend voorbeeld vind ik Freud's verwondering dat men de stank van alle uitwerpselen behalve de eigene zo onaangenaam vindt. Vreemd lawaai en stank die binnendringen in ons eigen gebied (heeft niks met bezit te maken) betekenen het binnendringen van een vreemde in ons territorium. Ik ben benieuwd hoe Wilterdink met een niet-biologische theorie een verklaring zou geven voor het sterke verschil in waardering voor eigen en andermans afvalproducten, lawaai inbegrepen.

Nogmaals, ik zou graag zien dat men zoals Niko Tinbergen dat in Oxford deed een team creëerde van uiteenlopende richtingen die de mens bestuderen. Het staat van te voren vast dat we taalkwesties te overwinnen zullen hebben die soms schijntegstellingen opwekken, en we zullen elkaars basisprincipes moeten leren kennen en verdragen dat die aan een soort nihiliserend proces (Goudsblom) worden blootgesteld. Ik ben er van te voren van overtuigd dat er dan niet *niets* overblijft, maar iets zinnigs gemeenschappelijks.